

СТАНОВИЩЕ

**от доц. д-р Михаил Иванов Груев – СУ „Св. Климент Охридски“/
Държавна агенция „Архиви“
за дисертационния труд на Пламен Светлозаров Буланов за получаване
на образователната и научна степен „доктор“ в професионално
направление 2.2. „История и археология“, научна специалност
„Исторически изследвания“, на тема: “Преподаването на история и
литература в училищната мрежа в периода 1879-1923 г. и българската
национална идентичност: балкански стереотипи“ с научен ръководител
проф. д-р Веселин Методиев**

Дисертационният труд на Пламен Буланов върху учебниците по история и литература и тяхната роля в градежа на нацията в края на XIX и началото на XX век е посветен на важен и слабопроучен проблем в българското общество и наука. Той почива върху обширната теория на национализма, чиито най-видни представители – Ъ. Гелнър, Е. Хобсбом, А. Смит и др. акцентират именно върху ролята на училището и централизираната училищна мрежа върху процесите на стандартизиране на езика, на въвеждането на единен разказ за съвместно минало и настояще и на формирането на общо съзнание. А ноторно известно е, че именно обучението по история, респ. отечествознание, и роден език/ литература имат основната роля в този процес. Всичко това, накратко казано, изгражда нацията и формира основните нейни места на обща памет. Авторът добре познава различните течения в тази теория и основните автори и умело си служи с техните изводи. На прегледа им е посветена първата глава от изследването. Преди това обаче, в увода си, той формулира и основните си цели и задачи, както и своята изходна хипотеза. Избраната от него методология представлява комбинирането на базисни теоретични постановки и тяхната проверка през емпирията на учебниците и христоматиите, анализирани тексткритично. Другият използван от дисертанта метод, е на сравнителен диахронен и синхронен анализ на текстовете, контекстуализиран от добър усет за променящите се времена и епохи. В основната част от изложението, освен споменатата вече първа теоретична глава, са включени още три, анализиращи учебниците и учебните помагала по история и литература - съответно до края на XIX в., в началото на XX в., и в периода на Земеделския режим. Основните приноси на дисертанта могат да бъдат посочени в следния ред:

1. Установен и посочен е механизмът на училищното образование, посредством което българите придобиват съвместен и споделен разказ за своето минало и герои и се прави важна крачка напред в процеса на формиране на нацията.
2. Посочен е механизмът, посредством който през учебниците се изгражда стереотипът за „идеалния българин“, притежаващ класически примордиални белези – общ биологично предопределен произход, православна вяра и говорещ майчин български език.
3. Проследена е динамиката на приоритетите при представянето на основните събития и личности, в контекста на фазите, в които се намира българският национален въпрос.
4. За първи път е изследвана и еволюцията в отношението към Русия и славянството в българските учебници по история и литература, представляващо функция от промените във вижданията на отделните правителства по външната политика на страната.
5. Очертан е профилът на българския учебникар от края на XIX и началото на XX век, който едновременно съвместява и функциите на книжовник, общественик и политик. С това се обяснява и лесното достигане на неговите послания не само до децата, но и до техните родители, а и до цялото общество.
6. Добавени са нови щрихи към изграждането на „образите на другия“ в българските учебници – както по отношение на Византия и Османската империя, така и по отношение на етническият друг – преди всичко гърци и турци, но също така и цигани, сърби и пр.
7. Не на последно място бих добавил и добрия стил и премерено чувство за езика (но не и за правописа), което личи от работата, добавящо допълнителни качества към труда.

Наред с безспорните достойнства на текста, следва да бъдат посочени и някои сериозни слабости, които авторът би следвало да има предвид при евентуалното публикуване на труда:

1. Буди недоумение, че в увода липсва по-общ историографски преглед. Не е направена и уговорката, че работата ще се основава само върху публикувани източници и няма да включва архивни документи от богатия фонд на Министерството на народното просвещение в Централния държавен архив. Давам си сметка, че такъв подход би променил като цяло дискурсивния характер на текста и в този смисъл изглежда логичен авторов избор, но въпреки това, прави впечатление, че не е използвано и течението на сп. „Училищен преглед“. С част от

статии, поместени там, могат да бъдат потвърдени немалко от тезите на автора.

2. Не се познават, или поне не са включени, важни текстове, имащи отношение към разглежданите проблеми. Имам предвид някои работи на Георги Якимов, Цветана Иванова, Виолета Стойчева и преди всичко на Наум Кайчев. Струва ми се, че неговата монография: „Македонийо възжелана...: армията, училището и градежът на нацията в Сърбия и България (1878 - 1912)“ пряко кореспондира с изследваните от Буланов проблеми и би следвало поне да се коментира.
3. Частично, но видимо все пак, е разкъсването на връзката между теорията и емпирията в хода на изложението и обрастването му на места с обемни цитати и подробен преразказ на съдържанието на учебниците.
4. Наличие на фактологически грешки и терминологични неточности. Например на с. 45 е по-правилно би било да се говори за османците, вместо за „турците“. Добре би било този проблем въобще да се интерпретира.

Употребата на думата „тинейджъри“ на с. 99 също смятам за неуместно. По отношение на броя на загиналите в Първата световна война има сериозни разминавания в статистиките, но най-високите цифри, които се сочат, не надхвърлят 10 млн. души. В този смисъл на с. 173 да се говори за „десетки милиони“ смятам за силно преувеличено.

Коалиционното правителство на А. Малинов, което се формира след оставката на В. Радославов, е на Демократическата и Радикалдемократическата партия, а не на Народната (с. 174). След него следва широка коалиция, най-напред начело с Малинов, а впоследствие с Т. Теодоров, и едва след това се формира коалиционно правителство на А. Стамболийски. От текста някак се разбира, че след Малинов направо идват земеделците на власт.

На с. 203, бел. 450, в която се коментира летописният разказ на Методи Драгинов, добре би било да се цитира самият откривател на мистификацията Илия Годоров или османисти като Цв. Георгиева и Св. Иванова, които са се занимавали текстологично с ръкописа, вместо статия на Ст. Дечев в интернет-пространството.

Твърде суров и предубеден ми се струва, че е авторът по отношение на земеделския режим. Например на с. 24 – 26 сравняването на образователната политика на Ст. Омарчевски с тези в нацистка Германия и болшевишка Русия ми изглежда твърде преувеличено. Игнорира се фактът, че именно при земеделския режим училищната мрежа в страната практически се удвоява. Благодарение на масираното откриване на селски народни училища и прогимназии рязко нараства

общият брой на учениците в страната. Въвеждането на задължително обучение по български език и история в частните турски училища, а и въобще в малцинствените училища, прави може би първата сериозна крачка на българската държава към интеграцията на тези хора. На с. 176 трудовата повинност е представена като своеобразна ангария, с която е обложено само градското население. Не мога да се съглася и с писаното на с. 202, бел. 429: „И все пак демокрацията в България е възстановена на 9.06.1923 г..“

В заключение бих отбелязал, че работата на Пламен Буланов има безспорни качества, но и редица слабости. Читателят остава с впечатлението, че авторът така е бързал със завършването на текста, че дори е пропуснал да подреди по азбучен ред библиографията си. Безспорно е обаче, че чисто методологически дисертацията представлява новаторски труд и важна крачка напред в развитието на българската историография. Убеден съм, че след доработването ѝ от нея ще излезе една добра книга. Това ме мотивира и да гласувам „за“ при присъждането на Пламен Буланов на образователната и научна степен „доктор“.

София, 7 юни 2021 г.

Член на научното жури:

/доц. д-р Михаил Груев/